

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗМІНИ У СОЦІАЛЬНОМУ СЕКТОРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: ЗОВНІШНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ВНУТРІШНІ СУПЕРЕЧНОСТІ

*К. В. Багмет, к. е. н., докторант, Сумський державний університет,
kbagmet2017@gmail.com*

У статті автор пропонує концептуальний підхід, який пояснює інституційні зміни соціальної сфери національної економіки в якості результату впливу процесів глобалізації та розвитку людського капіталу, що виступає визначальним фактором соціально-економічного прогресу держав на сучасному етапі. На основі аналізу літератури, що висвітлює вплив глобалізації на національні економіки, виокремлено напрями, через які глобалізація впливає на інституційні зміни соціального сектора: зростання ролі людського капіталу в умовах формування економіки знань, зміна структури зайнятості населення, зміна інститутів освіти та конвергенція вищої освіти.

Проведено комплексне дослідження зростання ролі людського капіталу для групи країн на основі аналізу співвідношення індексу людського капіталу та ВВП на душу населення, а також аналізу динаміки темпів зростання продукції на одного працівника, в тому числі й її волатильності.

Результати аналізу структури зайнятості на основі показника частки зайнятих у матеріальному виробництві як для високорозвинених країн, так і для країн з перехідною економікою, засвідчили різні тенденції для країн різних груп. Розвинені країни демонструють стабільне поступове зниження цього показника, а країни з економікою, що розвивається, з 2008 року демонструють його зростання. Для багатьох країн характерна зміна інститутів ринку праці, що відбувається на тлі погіршення бюджетної стійкості.

Зміну інститутів освіти та конвергенцію вищої освіти досліджено на основі аналізу стратегічних документів розвитку окремих країн Європейського Союзу. Підвищення ефективності системи освіти та сприяння вступу молоді на ринок є можливим лише за умови формування нових інститутів у системі освіти. Розглядаючи освіту найбільш вагомий фактор впливу на швидкість змін економічних інститутів, виділено два канали впливу інституційних змін в освіті на інтенсивність інституційних змін у національній економіці, а саме: рівень освіченості особи впливає на рівень її раціональності; розвиток суспільних наук потенційно збільшує пропозицію нових інститутів, які необхідні для розвитку сучасного суспільства.

Ключові слова: інститути, інституційні зміни, соціальний сектор, людський капітал, глобалізація, економіка знань, структура зайнятості, освіта, конвергенція.

Постановка проблеми. Ефективність впливу на будь-яку сферу суспільних відносин, а тим більше цілеспрямованого впровадження «спроєктованих» змін, залежить від розуміння того, якою є їх природа, чим визначається їхній характер та інтенсивність. Наразі відбувається переосмислення ролі та місця соціальної сфери у національній економіці, формується новий вектор державної політики соціально-економічного

розвитку, що зумовлено поряд з іншим процесами євроінтеграції. У європейській стратегії розвитку «Європа 2020» визначено три пріоритети:

- розумне зростання: розвиток економіки на основі знань та інновацій;
- сталий розвиток: сприяння більш ресурсозберігаючій, екологічно чистій та конкурентоспроможній економіці;

– інклюзивне зростання: стимулювання економіки високої зайнятості, що забезпечує соціальну та територіальну єдність [1].

Цей перелік пріоритетів є підтвердженням не лише переосмислення європейськими країнами ролі витрат на освіту, охорону здоров'я, фізичний і духовний розвиток, а визнання зростаючої ролі інститутів соціальної сфери. Для України, що перебуває в активній стадії реформування національної економіки, особливо актуальним є формування ефективних інститутів, особливо у секторі, що безпосередньо впливає на якість людського капіталу.

В Україні питання інституційних змін – це питання здатності до подальшого прогресу. Адже у 2017 році Україна посіла 81-е місце із 137 країн за індексом глобальної конкурентоспроможності. Наразі Україна має 128 місце за захистом права власності, що можна тлумачити як низьку якість базових інститутів, що формують інституційну структуру [2]. Негативними факторами для ведення бізнесу серед іншого названо корупцію, політичну нестабільність, нестабільність урядів, неефективну державну бюрократію, недостатню освіченість працівників, погану етику робочої сили, недостатню здатність до інновацій, обмежувальне регулювання ринку праці, невідповідну якість інфраструктури, низьку якість охорони здоров'я. Наведені оцінки свідчать, що більшість проблем пов'язані із якістю інститутів в цілому та проблемами соціального сектора зокрема..

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень ролі соціальної сфери та її впливу на соціально-економічний розвиток необхідно відзначити праці таких учених як В. Баранов [3], О. Длугопольский [4], Е. Катульский [5], О. Краєвська [6] Й. Крафт [7], Я. Кузьминов, Л. Овчарова, Л. Якобсон [8] та інших. Дослідження інституційних змін широко представлені у працях Д. Норта, [9] Т. Веблена [10], В. Руттан [11], У. Пагано [12], Л. Таміліної, Н. Таміліної [13–14], Г. Пилипенко, Н. Литвиненко [15–17] та інших.

Попри значний доробок теоретичної економіки та ґрунтовних емпіричних досліджень соціальних трансформацій у сучасно-

му глобальному середовищі, недостатньо вивченими залишаються інституційні зміни соціальної сфери (соціального сектора), зокрема визначення зовнішніх факторів та внутрішніх рушійних сил цих змін.

Формулювання мети статті. Метою статті є аналіз напрямів, через які глобалізація впливає на інституційні зміни соціального сектора національних економік.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед інституційних змін, що наразі відбуваються у соціальній сфері, необхідно особливо акцентувати увагу на таких як зміна інституту соціальних гарантій, інститутів соціального захисту, інституційні зміни в освіті та охороні здоров'я, становлення інститутів соціального підприємництва, соціального інвестування та інших інститутів соціальної економіки. Для реалізації ефективного державного регулювання важливо визначитися з рядом принципових питань, зокрема якою мірою інституційні зміни в національній економіці зумовлені зовнішніми факторами? Відповідь на це питання дозволить більш ґрунтовно дослідити взаємозв'язок між інститутами соціальної сфери та інституційними змінами в економіці в цілому.

Загальновизнаним є вплив глобалізації на розвиток окремих країн. Економічна глобалізація, що супроводжується глобалізацією майже усіх сфер суспільного життя, суттєво змінює пріоритети розвитку національних економік. Глобалізація впливає на інтелектуальну свободу, що є передумовою реалізації творчого потенціалу особи і спільноти в цілому. Тому формування інститутів, які сприяють поширенню та обміну ідеями, є вкрай необхідним для забезпечення зростання в умовах формування економіки знань.

Проаналізувавши підходи до вивчення впливу глобалізації на національні економіки, ми виокремили напрями, через які глобалізація впливає на інституційні зміни соціального сектора, що необхідно враховувати у процесі розроблення політики державного регулювання цієї сфери:

1. Зростання ролі людського капіталу в умовах формування економіки знань.
2. Зміна структури зайнятості населення.

3. Зміна інститутів освіти та конвергенція вищої освіти.

Зупинимося більш детально на кожному з напрямів.

1. *Зростання ролі людського капіталу в умовах формування економіки знань.* Серед усього переліку факторів найбільш вагомим вважаємо якість та розмір людського капіталу, який сьогодні визнається домінантою соціально-економічного розвитку, адже він формує конкурентні переваги національної економіки. Оцінки Організації економічного співробітництва і розвитку свідчать, що саме людський капітал забезпечив зростання рівня продуктивності праці в 1960-1990 роках з 22% до 45% у порівнянні з середньою величиною продуктивності праці у 1990 році. Причому дві третини впливу на зростання рівня продуктивності праці відносять до безпосередньої дії сфери освіти, а одну третину зростання забезпечено впливом технічного прогресу [18]. У сучасному світі конкуренція між країнами зводиться до конкуренції у виробництві знань.

Окремі науковці зазначають, що соціальна політика сьогодні забрала першість у економічної: «перемістилася на роль «локомотива» замість «причіпного» вагона» [8, с.

5] саме через важливість людського капіталу.

Формується такий тип економіки, за якого ключовим фактором розвитку є знання, що втілюються у людському капіталі, а також інформаційне середовище, де цей капітал застосовується. В таких умовах зростання і конкурентоспроможність національної економіки забезпечуються створенням, розповсюдженням та застосуванням знань. Наслідком цього є потреба у теоретичних концепціях, що пояснюють поведінку економічних суб'єктів і держави, оскільки традиційні економічні концепції, засновані на принципі отримання максимально можливої вигоди від володіння і використання обмежених ресурсів (природних ресурсів, фізичної праці і капіталу) не зовсім відповідають економічним реаліям.

Індикатором, що характеризує людський капітал, є індекс людського капіталу, що розраховується Світовим економічним форумом. Проаналізувавши рейтинг країн за цим показником (фрагмент подано у таблиці 1), можна пересвідчитися, що за значенням індексу можна говорити про досить високі характеристики людського капіталу України – вище, ніж такі країни як Польща і Російська Федерація, і лише на 2 позиції нижче, ніж США.

Таблиця 1

Індекс людського капіталу у 2016 р.

Країна	Місце у рейтингу	Індекс	Вікова група 0-14	Вікова група 15-24	Вікова група 25-54	Вікова група 55-64	Вікова група 65 +
Фінляндія	1	85,86	98,17	85,35	81,24	83,9	72,95
Німеччина	11	81,55	89,56	79,78	78,39	83,31	73,54
Великобританія	19	80,04	91,91	76,64	76,78	79,07	66,43
США	24	78,86	88,97	75,99	74,91	80,62	70,32
Україна	26	78,42	90,73	78,04	71,83	79,14	72,21
Російська Федерація	28	77,86	86,95	78,21	72,74	80,46	71,14
Польща	30	77,34	90,66	74,67	72,53	76,12	65,61

Джерело: складено за [19]

Проте аналіз місця країни та перспектив її розвитку з використанням лише індексу не є репрезентативним. Провівши аналіз цього показника у поєднанні зі значенням ВВП на душу населення для вибраної групи країн (рис. 1), ми з'ясуємо рівень використання людського капіталу як фактора еко-

номічного зростання.

Попри незначний відрив від США за індексом людського капіталу, Україна має найгірші позиції у розглянутій групі, якщо в аналіз включаємо показник ВВП на душу населення. Причини цього положення, на нашу думку, необхідно шукати у розвитку

інститутів ринку праці.

Для розвинених країн характерним є інституціоналізація людського капіталу, точніше інституціоналізація механізмів отримання прибутку на вкладений людський капітал, що має наслідком зростання доходів населення з відповідними уміннями та освітою. Так, країни, що мають рівень ВВП на душу населення вище середнього значення (справа від вертикальної лінії – рис. 1) і мають досить високе значення індексу люд-

ського капіталу характеризуються високою якістю інститутів соціального сектора (соціальних гарантій, соціального захисту, інституту інтелектуальної власності тощо), що сприяє підвищенню рівня використання їх людського капіталу, і в кінцевому підсумку втілюється у показнику ВВП на душу населення, що традиційно розглядається як показник якості соціально-економічного розвитку країни.

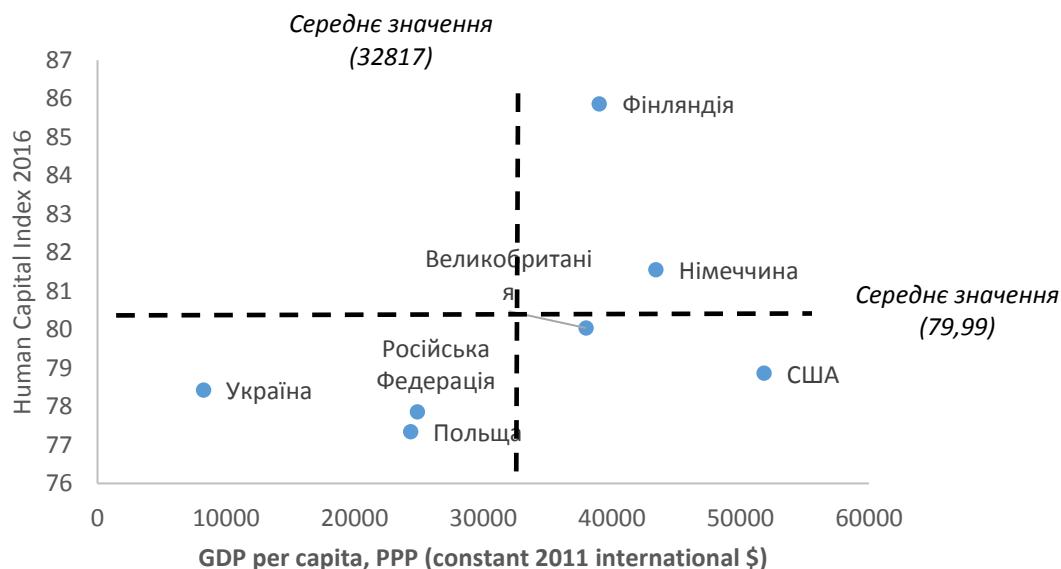

Рис. 1 Співвідношення індексу людського капіталу та ВВП на душу населення у 2016 (побудовано за [20] і [23])

Ми вважаємо, що теперішнє становище України пояснюється саме низькою якістю інститутів. Тому, серед пріоритетів державного регулювання соціальної сфери ефективними можна вважати зміну системи винагороди і стимулювання розвитку освіти та соціальної сфери в цілому. У цьому контексті актуальною є також формування системи суспільної оцінки вкладу людського капіталу у процес відтворення.

Доповнивши проведений аналіз, розглянемо динаміку темпів зростання продукції на одного працівника у аналізованій групі країн (рис 2, табл. 2), за результатами якого можна зробити такі висновки: з наведеного переліку Україна є найбільш нестабільною за наведеним показником – найбільша дисперсія серед аналізованих країн – 45,415.

Велика амплітуда коливань у період розгортання фінансової кризи свідчить про значну залежність від світової кон'юнктури, низьку диверсифікованість експорту та значною втратою економічного потенціалу, пов'язаною із подіями на Сході України у період 2013–2015 рр. (таблиця 2).

Досягнення стабільності є комплексним завданням, необхідною умовою якого є реформа інститутів, в тому числі інститутів соціальної сфери.

2. *Зміна структури зайнятості населення.* Технологічний прогрес зумовив перехід до постіндустріальної економіки, економіки знань. Деякі вчені визначальним чинником цього переходу називають саме зміни у структурі зайнятості – частка зайнятих у невиробничій сфері близько 50% від усього працездатного населення. [3].

Рис. 2 Динаміка річних темпів зростання виробленої продукції на одного працівника за період 2004–2016 рр. (побудовано за [20])

Таблиця 2
Характеристики волатильності виробленої продукції на одного працівника за період 2004–2016 рр.

Країни	Середньорічне значення	Стандартне відхилення	Дисперсія	Мінімальне	Максимальне
Німеччина	0,430	2,061	4,248	-5,6	3,1
Польща	2,092	1,393	1,940	-0,4	4,6
Російська Федерація	2,461	3,653	13,350	-5,6	7,6
Україна	1,069	6,739	45,415	-12,4	11,6
Великобританія	0,669	1,419	2,013	-2,8	2,2
США	1,092	0,851	0,725	-0,2	3

При цьому окремі види сектора послуг, які традиційно у вітчизняній статистиці та науковій літературі відносили до невиробничої сфери (роздрібна торгівля, побутові послуги тощо) західні дослідники не вважають невиробничими видами діяльності.

Структура зайнятості є досить репрезентативною щодо оцінювання того, наскільки економіка конкретної країни зорієнтована на створення економіки знань. Аналіз структури зайнятості, проведений на основі показника частки зайнятих у матеріальному виробництві як для високорозвинених країн, так і країн з перехідною економікою і країн, що розвиваються (фрагмент представлено на рис. 3 свідчить про різні тенденції для країн різних груп.

Розвинені країни, зокрема Великобри-

танія, демонструють стабільне поступове зниження цього показника (різкий злам 2007-2008 рр. викликаний здебільшого світовою фінансовою кризою).

Така ситуація пояснюється тим, що поряд з перенесенням промислового виробництва у країни з дешевою робочою силою, в цих країнах розвиваються сфера послуг і галузі з високим рівнем залучення інтелектуальної праці. Проте для більшості решти країн характерна протилежна динаміка. Зокрема, Індонезія, Шрі Ланка (країни з економікою, що розвивається відповідно до класифікації ООН) з 2008 року демонструють зростання, що пояснюється характером використання найманої праці цих країн (високо кваліфікована праця залучається через аутсорсинг компаніями розвинених країн).

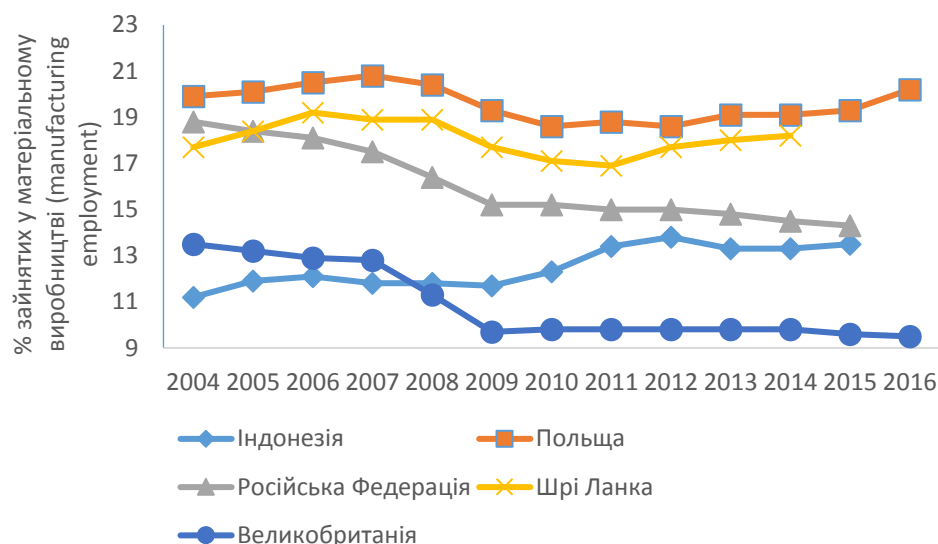

Рис. 3 Динаміка частки зайнятих у матеріальному виробництві за період 2004–2016 рр. (побудовано за [17; 20])

А також тим, що промислове виробництво зростає вищими темпами, ніж решта галузей економіки. Цікавим є приклад Польщі, що є країною з розвинутою економікою. Можна припустити, що динаміка частки зайнятих у матеріальному виробництві цієї країни знаходиться у залежності від світової кон'юнктури – після фінансової кризи 2008 р. спостерігаємо зниження, що може бути пов'язане зі скороченням виробництва у цих галузях. Після періоду стабілізації спостерігається незначне зростання.

Цікаву динаміку демонструє транзитивна економіка Російської Федерації, яка є здебільшого ресурсорієнтованою – має місце стійке зниження частки зайнятих у матеріальному виробництві протягом досліджуваного періоду. Для більш ґрунтовного налізу необхідно доповнити аналізом динаміки галузевої структури економіки та динаміки рівня зайнятості.

Для багатьох країн характерна зміна інститутів ринку праці, що відбувається на тлі погіршення стану бюджетів, особливо це стосується країн з ринком, що формується, і країн із середнім рівнем доходів [21].

Усвідомлюючи об'єктивні зміни у структурі зайнятості, що відбуваються у глобальному середовищі, Європейська комісія серед семи головних ініціатив, спрямованих на прискорення прогресу в рамках кожного пріоритету розвитку ЄС до 2020 р., визначила такі: 1) «Порядок денний нових навичок та робочих місць» – комплекс дій,

спрямований на модернізацію ринків праці та розширення можливостей людей розвивати свої навички протягом усього життєвого циклу, з метою збільшення кількості робочих місць та кращого поєднання пропозиції та попиту на робочі місця, у тому числі за рахунок мобільності робочої сили; 2) «Європейська платформа проти бідності», напрям роботи, що забезпечує соціальну та територіальну єдність з тим, щоб переваги зростання робочих місць були широко представлені, а люди, які зазнають бідності та соціальної ізоляції, могли жити гідно та брати активну участь у суспільстві [1].

Глобалізація разом з тенденціями створення постіндустріальної економіки, економіки знань суттєво змінюють структуру ринку праці. Зростанні частки працівників зайнятих інтелектуальною працею свідчить про розвиток економіки знань. У таких умовах можна прогнозувати зростання попиту не просто на розумову працю, а на творчих, орієнтованих на нестандартні креативні рішення працівників, що слугує пусковим механізмом для змін в освіті.

3. *Зміна інститутів освіти та конвергенція вищої освіти.* Розвиток економіки знань є визначальною зміною зовнішнього середовища для сфери освіти, передусім вищої освіти. Визначальними характеристиками світової освіти є динамічність та інтернаціональність. На перше місце виходять невичерпні за своєю природою інформація і знання. За даними Світового банку у біль-

шості країн ОЕСР протягом останніх 15 років зростання доданої вартості в галузях, що ґрунтуються на знаннях, у середньому становило 3%, що стабільно перевищувало темпи загального економічного зростання, які не піднімалися вище 2,3%. Частка цих галузей у сукупній доданій вартості збільшилася в Німеччині з 51% до 60%, у Великобританії – з 45% до 51%, у Фінляндії – з 34% до 42%. Сьогодні ці країни розбудовують свої економіки, які базуються на знаннях, створюючи мільйони робочих місць, пов'язаних з використанням новітніх знань [22].

План розвитку європейської освіти передбачає підвищення якості та ефективності системи освіти, полегшення доступу до освіти для кожного та створення освітньої бази для зовнішнього світу. Завданнями, визначеними у цьому документі є:

- країни ЄС повинні мати найвищий показник у світі у сфері освіти та навчання;
- система освіти і навчання в Європі повинна бути взаємопов'язана настільки, щоб давати змогу громадянам вільно пересуватися й отримувати кращу освіту;
- слід зробити можливим визнання та застосування освіти будь-де в ЄС, незалежно від того, де її одержано;
- європейці будь-якого віку повинні мати доступ до тривалого навчання [7].

Серед цілей «Європа 2020» Європейська Комісія передбачає, що частка тих, хто не завершив шкільну освіту, повинна бути меншою 10%, а принаймні 40% молодого покоління повинні мати вищу освіту. При цьому серед ініціатив, спрямованих на прискорення прогресу ЄС у досягненні цілей, передбачається реалізація дій у напрямі "Молодь у русі", що означає підвищення ефективності системи освіти та сприяння вступу молоді на ринок праці [1]. Тобто можна говорити про конвергенцію національних систем освіти країн Європейського Союзу.

Узагальнивши, можна констатувати, що на сучасному етапі освіта стає елементом стратегії економічного зростання. Окремі вчені зазначають, що сприяння і прогнозування освіти увійшло у практику регулювання усіх розвинених країн [5, с.34]. Деякі дослідники наголошують, що перед освітніми установами постає завдання прогно-

зування тенденцій розвитку ринку праці та адаптація освітніх програм відповідно до прогнозованих змін. Наразі зростає усвідомлення і того факту, що ринок освітніх послуг стає дійсно міжнародним і характеризується конкуренцією, що постійно зростає. Цей ринок може забезпечити країнам, які мають високий рівень надання якісних освітніх послуг, значні доходи від їх експорту. Усвідомлення цієї тенденції знайшло своє відображення у державній політиці ряду розвинених країн, зокрема США, ЄС і Австралії, які активно розробляють і реалізують програми залучення іноземних студентів [6].

Міжнародний валютний фонд рекомендує урядам країн з ринком, що формується і країн, що розвиваються, інвестувати кошти в розвиток освіти, інфраструктури та інститутів, щоб сприяти запозиченню і освоєнню технологій з країн з розвинутою економікою [21, с.5].

Формування економіки знань є можливим лише за умови формування нових інститутів у системі освіти. Вважаємо, що освіта сьогодні є чи не найбільш вагомими фактором впливу на швидкість змін економічних інститутів. Ми пропонуємо виділити два канали впливу інституційних змін в освіті на інтенсивність інституційних змін у національній економіці:

1) рівень освіченості особи впливає на рівень її раціональності. Обмежена раціональність індивіда, що згідно з переважною більшістю течій інституційної теорії, є однією з основних причин інституційної інерції, впливає на стійкість інституційної структури до змін, блокує ці зміни, навіть ті, що визнаються необхідними значною кількістю економічних акторів (суб'єктів) та цілеспрямовано впроваджуються у практику. Раґано виокремлює п'ять форм обмеженої раціональності: обмежені навички спілкування, обмежені навички обробки інформації, обмежені навички розрахунку, обмежені навички формування переваг та обмежені емоційні навички (нездатність контролювати власні емоції, а отже, діяти раціонально) [11]. Очевидно, що, принаймні, чотири з наведеного переліку є результатом освіти, яку здобула особа. «Ментальні моделі», про які говорить Д. Норт [9], формуються значною мірою освітою: формальною, неформа-

льною, інформальною;

2) розвиток суспільних наук може збільшити «пропозицію нових інститутів» [12], що необхідні для розвитку сучасного суспільства. Особливо актуальною виглядає такий підхід щодо збільшення «пропозиції» нових інститутів з позиції теоретичних підходів, що обґрунтовують неможливість перенесення існуючих інститутів в інші умови, їх розвиток в інших контекстах [24–25];

3) інститути освіти мають суттєвий вплив на економічну поведінку через вплив на рівень обмеженої раціональності, на трансформацію «звички думки» за Т. Вебленом

[10]. Це є лише один з прикладів взаємодії між інститутами соціального сектору та іншими економічними інститутами, який змушує ввести у площину досліджень інституційних змін категорію інституційних взаємодій.

Отже, з огляду на викладене вище ми пропонуємо модель, що описує інституційні зміни соціальної сфери національної економіки як результат впливу процесів глобалізації та розвитку людського капіталу як визначального фактора соціально-економічного прогресу держав на сучасному етапі (рис. 4).

Рис. 4 Модель інституційних змін соціальної сфери

Результатом цього впливу є розвиток економіки знань, потреба реалізації політики інклюзивного зростання та інституціоналізація людського капіталу, зокрема механізмів отримання прибутку на вкладений людський капітал. У сукупності ці фактори формують потребу у нових інститутах, оскільки чинні не дають можливості отримувати той рівень доходу, який дозволяють відповідні ресурси країни, ключовим з яких є людський капітал.

Висновки. З огляду на викладене вище можемо говорити, що пріоритетом державного регулювання інституційних змін у соціальній сфері є сприяння становленню інститутів освіти, що відповідають сучасним тенденціям розвитку світового та європей-

ського освітнього просторів. Цей висновок в цілому узгоджується з рекомендаціями Міжнародного валютного фонду, який для країнах з низькими доходами, де в останні кілька років спостерігалось скорочення бюджетних резервів, рекомендує збереження ефективних витрат на найважливіші інвестиційні та соціальні потреби і проведення структурних реформ в тому числі у сфері освіти, які відкривають шлях для економічної диверсифікації та підвищення продуктивності. Актуальність розвитку систем освіти підкреслюється попри те, що першочерговим завданням є відновлення цих резервів та удосконалення управління боргом. [8; 18].

Важливість дослідження інституційних змін соціальної сфери полягає ще й у

тому, що її інститути суттєво пов'язані із загальною інституційною структурою економіки та формують передумови для інституційних змін в межах економіки в цілому. Отже, об'єктом регулювання доцільно визначати не інститути, а інституційні взаємодії. Тоді інституційна якість є характеристикою не окремого інституту, а його взаємодії з сукупністю пов'язаних з ним інститутів.

Література

1. EUROPE 2020. A European strategy for 1. EUROPE 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Union. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [c.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf](http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf)
2. Klaus Schwab. The Global Competitiveness Report 2017–2018. World Economic Forum – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
3. Баранов В. В. Формирование механизма динамической оценки инновационной стратегии экономических структур при реализации государственно-частного партнерства / В. В. Баранов, А. В. Зайцев, В. Б. Карпова, А. А. Мурадов // Креативная экономика. – 2015. – № 1 (97). – С. 87-100.
4. Длугопольский А. В. Образование как фактор формирования человеческого капитала и экономического роста (на примере Украины) / А. В. Длугопольский, Чекаловская Г. Б. // Теоретическая экономика. – № 3. – 2013. – С. 32-39.
5. Катульский Е. Д. Развитие человеческого капитала в условиях экономики знаний / Е. Д. Катульский // Модернизация. Инновации. Развитие. – Июль-сентябрь. – 2013. – С. 74-78.
6. Краєвська О. Освітня політика європейського союзу: становлення та механізми реалізації / Оксана Краєвська // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2011. – Випуск 28. – С. 53–65.
7. Крафт Й. Глобализация и развитие инновационной системы национальной экономики/ Й. Крафт // Вопросы инновационной экономики. – 2015. – Том 5. – № 3. – С. 79-94.
8. Кузьминов Я. И. Человеческий капитал как фактор социально-экономического развития. Краткая версия доклада / Я. И. Кузьминов, Л. Н. Овчарова, Л. И. Якобсон // XVII апр. междунар. науч. конф. по проблемам развития экономики и общества (19-22 апр. 2016 г.). – М. : Изд. Дом Высшей школы экономики, 2016. – 76 с.
9. North, D. «Understanding the process of economic change». / Douglass C. North.- Princeton: Princeton University Press, 2005. – 187p. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zodml.org/sites/default/files/%5BDouglass_C._North%5D_Understanding_the_Process_of_E_0.pdf
10. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. Монография. Пер. с англ. С.Д. Сорокиной. – М. : Прогресс, 1984. – 183 с.
11. Ruttan, V. W. «Social Science Knowledge and induced institutional innovation: an institutional design perspective» / Ruttan, V. W. // Journal of Institutional Economics. – № 2(3) – 2006. – P.249-272.
12. Pagano U. «Bounded rationality and institutionalism» / U. Pagano // The Evolution of Economic Institutions: A Critical Reader / G. M. Hodgson (ed). - Edward Elgar press, 2007.- P. 19-33.
13. Tamilina L. Heterogeneity in Institutional Effects on Economic Growth: Theory and Empirical Evidence / Tamilina L., Tamilina N. // European Journal of Comparative Economics. – № 11(2). – 2014 - P. 205-249.
14. Tamilina L., Tamilina N. Post-communist Transition as a Path Break: Comparing Legal Institutional Effects on Economic Growth between Path-breaking and Path-drifting Institutional Reforms / Tamilina L., Tamilina // The Journal of Applied Economic Research.- №11 (3). – 2017.- P. 315-347
15. Пилипенко Г. М. Інституціональні чинники співвідношення державної і ринкової координації економічної діяльності / Г. М. Пилипенко: монографія. – Д. : Національний гірничий університет, 2012. – 293 с.
16. Литвиненко Н. І. Інституціональні складові соціально-економічного розвитку країни / Н. І. Литвиненко: монографія. – Д. : Національний гірничий університет, 2015. – 310 с.
17. Пилипенко Г. М., Литвиненко Н. І. Інституціональні чинники розвитку соціально-економічних систем // Економічний вісник Національного гірничого університету – №4 (51). – 2015 – С. 21– 32.
18. Освіта у контексті глобальних трансформацій. Центр інноваційної освіти ПРОСВІТ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prosvitcenter.org/uk/osvita-u-konteksti-globalnyh-transformatsij/>
19. Human Capital Report 2016. World Economic Forum. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016/>
20. World economic outlook update. January 2017. International Monetary Fund. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/update/01/>
21. Аналитическое резюме. Бюджетный вестник, апрель 2016. Международный валютный фонд – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fm/2016/01/pdf/fmexsr.pdf>
22. Перспективы развития мировой экономики Апрель 2016. Слишком долгий период слишком медленного роста. Международный Валютный Фонд – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/~media/Websites/IMF/imported-flagship-issues/external/russian/pubs/ft/weo/2016/01/pdf/texttr.ashx>
23. Statistics and databases. International Labour Organization. – [Електронний ресурс]. – Режим до-

ступу: <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm>

24. Пилипенко А. Н. Факторы достижения институционального равновесия / А. Н. Пилипенко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Економічна. – Випуск 37–3. – Донецьк: ДонНТУ, 2009. – С. 5–11.

25. Пилипенко Г. М. Категоріальне оформлення поняття інститут: проблеми і перспективи інституціональної теорії / Г. М. Пилипенко – Економічний вісник Національного гірничого університету, № 4, 2008. – С. 12–18.

References

1. EUROPE 2020. A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. European Union. [europa.eu](http://www3c.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf). Retrieved from <http://www3c.europa.eu/eu2020/pdf/COMPLET%20EN%20BARROSO%20%20%20007%20-%20Europe%202020%20-%20EN%20version.pdf>
2. Klaus Schwab, World Economic Forum. The Global Competitiveness Report 2017–2018. [weforum.org](http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf). Retrieved from <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
3. Baranov, V.V. (2015) Formirovaniye mekhanizma dinamicheskoy otsenki innovatsionnoy strategii ekonomicheskikh struktur pri realizatsii gosudarstvenno-chastnogo partnerstva [Formation of a mechanism for dynamic assessment of the innovative strategy of economic structures in the implementation of public-private partnerships] *Kreatyvnaya ekonomika – Creative economy*, 1, 87-100 [in Ukrainian].
4. Dluhopolskyi, A.V. (2013). Obrazovanie kak faktor formirovaniya chelovecheskogo kapitala i ekonomicheskogo rosta (na primere Ukrainy) [Education as a factor in the formation of human capital and economic growth (case of Ukraine)]. *Teoreticheskaya ekonomika – Theoretical economy*, 3, 32-39 [in Ukrainian].
5. Katulskiy E.D. (2013). Razvitie chelovecheskogo kapitala v usloviyakh ekonomiki znaniy [The development of human capital in a knowledge economy]. *Modernizatsiya. Innovatsii. Razvitie – Modernization, Innovations, Development*, July-September, 74-78 [in Ukrainian].
6. Kraievska, O. (2011). Osvitnia polityka europeiskoho soiuzu: stanovlennia ta mekhanizmy realizatsii [European Union educational policy: formation and implementation mechanisms]. *Visnyk Lvivskoho universytetu - Bulletin of the Lviv University*, Issue 28, 53–65 [in Ukrainian].
7. Kraft, Y. (2015). Globalyzatsiya i razvitie innovatsionnoi systemy natsionalnoi ekonomiky [Globalization and development of innovative system of national economy]. *Voprosy innovatsionnoi ekonomiky - Issues of innovation economy*, 3, 79-94 [in Russian].
8. Kuzmynov, Ya.I., Ovcharova, L.N., & Yakobson L.Y. (2016). Chelovecheskyi kapital kak faktor sotsialno-ekonomicheskogo razvitiya. Kratkaia versiya doklada [Human capital as a factor of socio-economic development. Short version of the report]. Proceedings from XVII Apr. mezhdunar. nauch. konf. po problemam razvitiya ekonomiky v obshchestva – XVII April International Scientific Conference On Issues Of Economy And Society Development. Moscow, High School Of Economics [In Russian].
9. North, D. C. (2005). *Understanding the process of economic change*. Princeton: Princeton University Press. Retrieved from https://zodml.org/sites/default/files/%5BDouglass_C._North%5D_Understanding_the_Process_of_E_0.pdf
10. Veblen, T. (1984) *Teoriya prazdnogo klassa [The Theory of the Leisure Class]*. Moskva: Prohress. [in Russian].
11. Ruttan, V. W. (2006). «Social Science Knowledge and induced institutional innovation: an institutional design perspective», *Journal of Institutional Economics*, 2(3), 249-272.
12. Pagano, U. (2007) «Bounded rationality and institutionalism», in G. M. Hodgson (ed), *The Evolution of Economic Institutions: A Critical Reader*, Edward Elgar press.
13. Tamulina, L., & Tamulina, N. (2014) Heterogeneity in Institutional Effects on Economic Growth: Theory and Empirical Evidence. *European Journal of Comparative Economics*, 11(2), 205-249.
14. Tamulina L., Tamulina N. (2017) Post-communist Transition as a Path Break: Comparing Legal Institutional Effects on Economic Growth between Path-breaking and Path-drifting Institutional Reforms. *The Journal of Applied Economic Research*, Volume 11, issue: 3, 315-347.
15. Pylypenko, H.M. (2012). *Instytuttsionalni chynnnyky spivvidnoshennia derzhavnoi i rynkovoi koordynatsii ekonomichnoi diyalnosti [Institutional factors of correlation of state and market coordination of economic activity]*. Dnipropetrovsk: Natsionalnyy hirnychyy universytet [in Ukrainian].
16. Lytvynenko, N.I. (2015). *Instytuttsionalni skladovi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [Institutional components of socio-economic development of the country]*. Dnipropetrovsk: Natsionalnyy hirnychyy universytet [in Ukrainian].
17. Pylypenko, H.M., & Lytvynenko, N. I. (2015). *Instytuttsionalni chynnnyky rozvytku sotsialno-ekonomichnykh system [Institutional factors for the development of socio-economic systems]* *Ekonomichnyy visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu – Economic Bulletin of National Mining University*, 4(51), 21–32 [in Ukrainian].
18. Osvita u konteksti globalnykh transformatsiy. Tsentr innovatsiynoi osvity PROSVIT [Education in the context of global transformations. Center for innovation education PROSVIT]. [prosvitcenter.org](http://www.prosvitcenter.org/uk/osvita-u-konteksti-globalnykh-transformatsij/). Retrieved from <http://www.prosvitcenter.org/uk/osvita-u-konteksti-globalnykh-transformatsij/> [in Ukrainian].
19. Human Capital Report (2016). World Economic Forum. reports. [weforum.org](http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016/). Retrieved from <http://reports.weforum.org/human-capital-report-2016/>
20. World economic outlook update. January 2017. International Monetary Fund. [imf.org](http://www.imf.org/). Retrieved from

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2017/update/01/>

21. Analytycheskoe reziume. Biudzhetni vestnyk, aprel 2016. Mezhdunarodnyi valutnyi fond [Analytical summary. Budget Bulletin. April 2016 International Monetary Fund]. *imf.org*. Retrieved from <https://www.imf.org/external/russian/pubs/ft/fm/2016/01/pdf/fmexsr.pdf> [in Russian].

22. Perspektiv razvitiya mirovoi ekonomiky April 2016. Sliskom dolhyi period sliskom medlenogo rosta. Mezhdunarodnyi valutnyi fond [Prospects for the development of the world economy April 2016. Too long a period of too slow growth International Monetary Fund] *imf.org*. Retrieved from <https://www.imf.org/~media/Websites/IMF/imported-flagship-is-sues/external/russian/pubs/ft/weo/2016/01/pdf/texttr.ashx> [in Russian]

23. Statistics and databases. International Labour Organization. *ilo.org*. Retrieved from <http://www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang-en/index.htm>

24. Pilipenko A. N. (2009). Faktory dostizheniya institutsionalnoho ravnovesiya [Factors of achievement of institutional equilibrium] *Naukovi pratsi Donetskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichna – Scientific works of Donetsk national technical university. Series: Economic Issues* 37–3, 5–11. Donetsk, DonNTU [in Ukrainian].

25. Pylypenko, H.M. (2008). Katehorialne oformlennia poniattia institutu: problemy i perspektivy instytutsionalnoi teorii [Category registration of concept is an institute: problems and prospects of institutional theory] *Ekonomichnyy visnyk Natsionalnoho himychnoho universytetu – Economic Bulletin of National Mining University*, 4, 12–18 [in Ukrainian].

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ ИЗМЕНЕНИЯ В СОЦИАЛЬНОМ СЕКТОРЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ: ВНЕШНИЕ ТЕНДЕНЦИИ И ВНУТРЕННИЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ

К. В. Багмет, к. э. н., Сумской государственной университет, докторант

В статье автор предлагает концептуальный подход, который объясняет институциональные изменения социальной сферы национальной экономики в качестве результата влияния процессов глобализации и развития человеческого капитала как определяющего фактора социально-экономического прогресса государств на современном этапе. На основе анализа литературы, освещающей влияние глобализации на национальные экономики, выделены направления, по которым глобализация влияет на институциональные изменения социального сектора: рост роли человеческого капитала в условиях формирования экономики знаний, изменение структуры занятости населения, изменение институтов образования и конвергенция высшего образования.

Проведено комплексное исследование роста роли человеческого капитала для группы стран на основе анализа соотношения индекса человеческого капитала и ВВП на душу населения, а также анализа динамики темпов роста продукции на одного работника, в том числе ее волатильности.

Результаты анализа структуры занятости на основе показателя доли занятых в материальном производстве как для высокоразвитых стран, так и для стран с переходной экономикой, показали различные тенденции для стран различных групп. Развитые страны демонстрируют стабильное постепенное снижение этого показателя, а страны с развивающейся экономикой с 2008 года демонстрируют его рост. Для многих стран характерно изменение институтов рынка труда, происходящее на фоне ухудшения бюджетной устойчивости.

Изменение институтов образования и конвергенция высшего образования исследованы на основе анализа стратегических документов развития отдельных стран Европейского Союза. Повышение эффективности системы образования и содействие вступлению молодежи на рынок возможно лишь при условии формирования новых институтов в системе образования. Рассматривая образование наиболее весомый фактор влияния на скорость изменений экономических институтов, выделено два канала влияния институциональных изменений в образовании на интенсивность институциональных изменений в национальной экономике, а именно: уровень образованности человека влияет на уровень ее рациональности; развитие общественных наук потенциально увеличивает предложение новых институтов, необходимых для развития современного общества.

Ключевые слова: институты, институциональные изменения, социальный сектор, человеческий капитал, глобализация, экономика знаний, структура занятости, образование, конвергенция.

INSTITUTIONAL CHANGES IN THE SOCIAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY: EXTERNAL TRENDS AND INTERNAL CONTRADICTIONS

K. V. Bagmet, Ph. D (Econ.), Sumy State University, Doctoral Candidate

The author proposes a conceptual approach to explain the institutional changes in the social sphere of the national economy as a result of the influence of the globalization processes and the development of human capital as a determining factor in the socio-economic progress of states at the contemporary stage. Based on the analysis of the literature covering the impact of globalization on national economies, the author outlines the directions that globalization affects the institutional changes in the social sector: the growth of the role of human capital under conditions of knowledge economy formation, the change in the employment structure of the population, the change of institutions of higher education and their convergence.

The comprehensive research of the role of human capital for a group of countries is carried out, based on the analysis of the human capital index to GDP per capita ratio and the analysis of the dynamics of growth of productivity per employee, including their volatility.

The results of the analysis of the employment structure showed different trends for the countries of different groups based on the indicator of the share of employed in material production for both the advanced and the transition economies. Developed countries show a steady decline in this indicator, while developing economies have been growing since 2008. Many countries are characterized by a shift in labor market institutions, at the same time fiscal and budget sustainability is worsening.

The change in the institutions of education and the convergence of higher education has been investigated based on an analysis of the strategic development documents of individual countries and the European Union. Improving the efficiency of the educational system and facilitating the entry of young people into the market is only possible if new institutions are formed in the system of education. Considering education, the most significant factor influencing the rate of change of economic institutions, the author identified two channels of influence of institutional changes in education on the intensity of institutional changes in the national economy: 1) the level of education of a person influences the level of its rationality. 2) the development of social sciences potentially increases the supply of new institutions that are necessary for the development of modern society.

Keywords: institutions, institutional changes, social sector, human capital, globalization, knowledge economy, employment structure, education, convergence.

Надійшла до редакції 18.01.2019 р.